

РЕЦЕНЗИЯ

НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД НА ТЕМА: АРТ ДЕЙНОСТИ В КОРЕКЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКАТА РАБОТА С ДЕЦА СЪС СПЕЦИАЛНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ.

ПО ОБЛАСТ НА ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ПЕДАГОГИЧЕСКИ НАУКИ, ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ 1.2. ПЕДАГОГИКА, ДОКТОРСКА ПРОГРАМА: СПЕЦИАЛНА ПЕДАГОГИКА.

ДОКТОРАНТ: АПОСТОЛИЯ ЕВРИПИДИС ХАРМАНИ.

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ: ДОЦ. Д-Р ПЕЛАГИЯ ТЕРЗИЙСКА.

РЕЦЕНЗЕНТ: ПРОФ. Д-Р К. КАРАДЖОВА

Г-жа Апостолия Хармани работи като специален педагог в град Лариса, Република Гърция. В определен период от своето професионално израстване тя е консултант по кариерно развитие, което ѝ позволява да се запознае с проблемите на педагогическата работа при обучението на деца и възрастни. Успоредно с това тя има опит като съветник по въпросите за интелектуалното здраве и психотерапията на пациенти и техните семейства.

Бакалавърската си степен (философия, педагогика и психология) докторантката завършва в Република Гърция. Тя има две магистърски степени: по изкуства в Италия и интегративна консултация и психотерапия в Обединеното Кралство. Бакалавърската степен и магистърските програми, които завършва Апостолия Хармани, са една добра основа за разработването на значим и стойностен дисертационен труд.

Докторантката Апостолия Хармани е представила всички документи съгласно правилника за организацията и провеждането на докторантското обучение в ЮЗУ „Неофит Рилски“. Защитата се провежда при спазване на всички клаузи от ЗРАСРБ и Правилника за неговото приложение. Това дава право на Научното жури да изслуша и оцени кандидатката за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в съответствие с чл. 30 от ЗРАСРБ и чл. 26 от Правилника за прилагане на закона.

Оценка на актуалността и значимостта на научния проблем.

Научният труд е насочен към усъвършенстване на методите на въздействие и корекция, като предимно се обръща внимание на внедряване на иновативни практики в обучението на деца със специални

образователни потребности (ДСОП). Това е една многобройна и социално значима категория деца и в този смисъл научните разработки в очертаното научно поле са актуални и приноси. Очаква се иновациите да се синхронизират с действащия образователен модел, прилаган при тези деца, и да съдействат за по-ефективното им образование, социализация и интеграция в обществото.

Алтернативните арт дейности и стратегии за въздействие и развитие при деца със СОП са феномен с признато положително отражение върху учебно-възпитателната работа в областта на специалната педагогика. В съществуващите научни разработки обаче споменатият феномен не е достатъчно добре разработен. По тази причина теоретичните интерпретации на този проблем и неговата практическа обосновка са сериозно предизвикателство и голямо достойнство на дисертационния труд.

Оценка по формални показатели: обем, структура, оформление и стил на изложение.

Дисертационният труд на Апостолия Хармани напълно отговаря на изискванията за придобиване на ОНС „доктор“ по формални показатели. Темата е прецизно формулирана и насочва към същността на изследвания проблем.

Дисертацията съдържа 495 страници, от които: 210 страници основен научен текст, 256 страници приложения, 28 страници библиография, съдържаща 244 източника на латиница, кирилица, гръцки език и интернет линкове. Структурата включва увод, теоретична част с четири пункта, изследователска програма, експериментално-аналитична част. Очертани са изводите и тяхната приложимост. В заключението са оформени препоръки към практиката, списък на използваната литература и приложение.

Отделните части са добре балансирани и сполучливо озаглавени. В текста присъстват много таблици и графики, които създават прегледност и информативност на данните от изследването.

Оценка и съдържание на дисертационния труд.

Увод и преглед на теорията по темата на дисертацията.

В увода докторантката фиксира своето внимание към въпросите, които са предмет на нейното изследване. Тя обосновава тяхната актуалност и необходимостта от разработването на нови стратегии и

подходи при обучението на деца със специални образователни потребности. В тази част от дисертационния труд се лансира и идеята за позиционирането на арт педагогиката в системата на корекционно-педагогическата работа. С последното докторантката убедително аргументира своя тематичен избор, който е в унисон със съвременната тенденция за търсенето и намирането на нови средства, оптимизиращи корекционно-педагогическата работа с посочената категория деца. Обектът, предметът, целта и задачите са определени коректно и целесъобразно, а хипотезата е логическо следствие от тях. Хипотезата има определено перспективен характер и е много тясно обвързана с темата на дисертацията. В тази част (организационната част) докторантката много умело лансира идеята, че използването на арт дейности ще подпомогне корекционно педагогическата работа при деца със специални образователни потребности и ще активизира цялостното им развитие. Инструментариумът на изследването е обяснен точно и изчерпателно, като допълнително внимание се обръща на въпросниците за изследване на нагласите при учители и родители. Те са авторски и включват по 26 въпроса. Въпросниците и за двете групи изследвани лица включват информация за използването на художествени дейности като средство за въздействие и развитие на децата със специални образователни потребности. Променливите са подложени на първична статистическа обработка, адаптирана към естеството на данните. Паралелно с това са проведени и интервюта с образователни специалисти и родители.

Изследваната проблематика и съответно задачите, които си е поставила докторантката, са недостатъчно проучени, което е предпоставка за разработването на сериозен дисертационен труд.

В първата глава се прави теоретичен анализ на основния проблем, като се проследява пътят от базисните към конкретните аспекти на научната проблематика. Задълбочено и аргументирано се разглежда концепцията за арт педагогиката, арт терапията, арт дейностите както в изкуството, така и в науката. Визираните понятия се дефинират и идентифицират като различни. Разгледани са въпроси, включващи богата информация, които впоследствие са подложени на компетентен анализ. Тук искам да отбележа дълбочината и многообразието на педагогическите задачи поставени пред арт дейността. В контекста на казаното ще добавя, че докторантката прави сполучлив преход от формирането на навици за рисуване, пеене, танци чрез арт дейности до подобряване функциите на когнитивното и личностното развитие,

стимулиране на себеизразяването и себеразбирането и мотивиране за комуникация.

Задълбоченият, съдържателен и прецизно структуриран теоретичен анализ на това сложно триединство (семейство, училище, общество) е заявка за извършването на сериозно и значимо експериментално изследване.

Постановка на изследването.

Във втората глава се представя спецификата на корекционно-педагогическата работа с деца със специални педагогически потребности в контекста на арт педагогиката. Паралелно с това се прави анализ на трудностите, пред които е изправено детето със СОП. Професионално и отговорно докторантката формулира целта на арт педагогиката, която цел е интересна и значима, а именно: цялостното развитие на децата със СОП и развитието на художествена им култура, комуникативни им умения и социална им адаптация. Всичко това изкрystalизира на базата на различните арт дейности, които формират една подходяща приемаща среда за работа с ДСОП.

Анализ на резултатите от изследването.

В трета глава, озаглавена „Арт модел за подобряване на корекционно-педагогическата работа с деца със СОП“, се представя изследователската програма, чрез която се проучва полезността и ефективността на корекционно- педагогическата работа. Акцентът в тази част се поставя върху количествените и качествените показатели от емпиричното изследване. В процеса на статистическия анализ докторантката доказва, че фактори като пол, възраст, професионален опит, степен на образование и специалност влияят върху формирането на нагласите у учителите към арт дейността в корекционно-педагогическата работа с деца със СОП. Необходимо е да се отбележи, че чрез качествения анализ на данните, получени от интервютата, се доказва, че арт терапевтичните дейности подпомагат интегрирането и коригирането на трудностите при децата със СОП. Аналогични са резултатите, получени от изследването на родителите чрез авторския въпросник и интервюто.

Докторантката заслужава адмирации по отношение на експерименталното изследване на ефектите от прилагането на арт модел на корекционно-педагогическа работа при деца със СОП. Това експериментално изследване е проведено под формата на обучаващ

експеримент, което е от значение за обсъждания дисертационен труд. Като положителен момент бих отбелязала представените интервенции, вследствие на които са регистрирани редица положителни резултати по отношение на познавателното, личностното и емоционалното развитие на децата със СОП.

Изводи и приноси от изследването.

От изследването са направени надеждни изводи на база получени резултати. Изводите се отличават с яснота и логичност. Въз основа на тях докторантката е обосновала и приносните моменти на дисертационната си работа.

Оценявам високо описаните приносни моменти в дисертационния труд, както и конкретните препоръки към специалните педагози. Аз бих допълнила приносните моменти със следното:

1. Аргументирано представяне на факторите, които влияят върху формирането на нагласите при учители и родители по отношение на арт дейностите;
2. Обосновка на необходимостта от ежедневното включване на арт дейностите в работата на интердисциплинарния екип за повишаване на резултатите от корекционно-педагогическата дейност при деца със СОП;
3. Извеждане на ключови компоненти от проведеното изследване;
4. Диференциране на арт дейностите за ДСОП в зависимост от вида, степента и формата на увреждането;
5. Прецизните качествено-количествени интерпретации, които позволяват да се потвърдят или отхвърлят формулираните хипотези;
6. Лансиране на идеята за необходимостта от промяна на нагласите у учители и родители към арт дейностите като средство за корекционно-педагогическа работа при деца със СОП;
7. Дисертацията печели много с описанието на индивидуалните случаи – профили на деца (както са наречени от докторантката) – и съответно с представянето на интервенциите, чрез които се установява ролята на арт дейностите в процеса на корекционно-педагогическата работа с деца със СОП.

Безспорно най-значимият принос е разработеният арт модел за прилагане на корекционно-педагогическата работа с деца със СОП. В

тази насока е и моето предложение: този арт модел да бъде доразработен (докторантката има много експериментални резултати, дадени в приложението) и предложен на вниманието на институциите като надеждно средство за интегриране и приобщаване на децата в общообразователното училище.

4 . Оценка на автореферата и публикациите.

Авторефератът е разработен върху 48 страници. Той отговаря на всички изисквания и дава съществена информация за дисертационния труд и направените изследвания. В автореферата са представени лаконично, но точно най-важните моменти от дисертационния труд.

Докторантката Апостолия Хармани има 5 самостоятелни публикации, които са свързани с темата на дисертационния труд. Това е напълно достатъчно за организиране и провеждане на публична защита. Описаните публикации включват както теоретични анализи, така и резултати от собственото ѝ изследване, което заслужава адмирации към докторантката.

Коментари и въпроси:

1. Апостолия Хармани включва към дисертацията си приложения в обем 285 страници. Интересно би било да се знае дали всички данни от приложението са използвани в дисертационния труд. Ако отговорът е отрицателен, нека докторантката отговори как останалите данни биха могли да се използват в перспективен план.

2. Според мен представянето на дизайна на експерименталното изследване трябва да става след теоретичната част, а не преди нея (в увода), както го е направено от докторантката.

Заклучение.

Представеният от Апостолия Хармани дисертационен труд отговаря на всички изисквания за обем, съдържание и структура.

Въз основа на всичко положително, описано и аргументирано в моята рецензия, с убеденост мога да заявя, че рецензията има своите качества и достойнства и предлагам на Уважаемото жури да гласува с положителен вот за присъждането на Апостолия Хармани образователна и научна степен „доктор“ по Педагогика (Специална педагогика).

Рецензент :

проф. д-р Катерина Караджова

10.08.2019 г.